

ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA A SVOBODY: MEZE A MOŽNOSTI JEJICH UPLATŇOVÁNÍ V ARMÁDĚ ČESKÉ REPUBLIKY

MIROSLAV PINDEŠ

Listina základních práv a svobod je těžištěm pro vytváření vztahů mezi demokratickým státem a občanem. Je jednou ze základních norem, která působí a zasahuje takřka do všech oblastí společenského života lidí. Zároveň vytváří předpoklady pro dobré fungování právního státu. Listina, v obecné rovině, obsahuje základní práva a svobody (záruky) všech lidí bez rozdílu. Na druhé straně, tyto poskytované záruky ve specifických případech sama přímo omezuje, anebo jejich omezení předpokládá, prostřednictvím zákonné úpravy.

Nejčastější důvody pro omezení výkonu základních práv a svobod vycházejí z tzv. generální klauzule, podle níž je možné základní práva a svobody omezit ve všech případech, kdy to je nezbytné, zejména pro zabezpečení bezpečnosti státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, ochranu života a majetku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých.

Článek 4 Listiny, představuje možnost omezit výkon některých základních lidských práv a svobod za podmínek stanovených Listinou pouze zákonem. Zákon, kterým se zvláště upravuje výkon některých základních práv a svobod určitým kategoriím lidí (občanů), musí respektovat zásadu nezbytnosti a účelnosti takových omezení, protože podle čl. 4 odst. 4 musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu.

Do kategorie osob, jimž lze některá základní lidská práva a svobody omezit, patří i příslušníci ozbrojených sil České republiky.¹

V této souvislosti se nejedná o omezení základních lidských práv a svobod pouze příslušníkům armády, kteří vykonávají vojenskou činnou službu, ale i zvláštním kategoriím občanů, kteří vykonávají zákonem stanovenou službu namísto služby vojenské. Zmíněná omezení se mohou vztahovat v určitých situacích i na obča-

¹ Viz např. čl. 44. Listiny

ny, jimž vzniká zvláštní povinnost v souvislosti s realizací jednotlivých ustanovení branného zákona.

Armáda tvoří základ ozbrojených sil České republiky. Patří k těm specifickým složkám, pro jejichž příslušníky jsou základní práva a svobody do značné míry omezeny. Všechna tato omezení jsou nezbytná pro zabezpečení hlavního úkolu armády: obrany a ochrany státní suverenity a politické nezávislosti státu. Přijetí zákona České národní rady číslo 15/1993 Sb., o Armádě České republiky znamenalo nastartování složitého reanimanizačního procesu.²

Charakter, rozvoj a složitost vojenství vyžadují přesné a bezpodmínečné plnění požadavků zákonů, vojenských předpisů, rozkazů a nařízení. Tento požadavek nelze podceňovat a k jeho dosažení je nezbytné, aby všichni vojáci v činné službě nejenom dobře znali právní předpisy, ale aby je také dokázali v praxi aplikovat, v úzké součinnosti se svým specializačním oborem.³ Problematiku možného omezení či neomezování výkonu základních lidských práv a svobod je (možné rozčlenit do tří oblastí) zapotřebí zkoumat ze tří pohledů.

Za první: Listina je normou, která má povahu právní normy nejvyšší právní síly. Charakter dokumentu vychází z jeho základních (obecných) ustanovení, která musí být respektována vždy, dojde-li k aplikaci ostatních ustanovení Listiny. Důležitost obecných ustanovení spočívá mimo jiné i v tom, že jednoznačně určují postavení jednotlivce ve společnosti, nerozlišujíc přitom žádná kritéria z jakékoli oblasti společenského života lidí. Jde o základní východiska, která vyjadřují smysl a podstatu Listiny základních lidských práv a svobod a její místo v hierarchii ústavního pořádku České republiky. Mimo to je zde vyjádřen princip vlády zákona,⁴ zejména ve smyslu možností státní moci zasahovat do zaručených práv a svobod lidí.⁵

Za druhé: Při hodnocení jednotlivých ustanovení Listiny, které omezují práva a svobody je zapotřebí vycházet ze skutečnosti, že armáda je ozbrojený organizovaný celek (útvár), v němž působí skupiny lidí, na základě státem stanovené povinnosti, nebo na základě dobrovolně převzaté povinnosti. V neposlední řadě musí být přihlédnuto i ke zvláštnostem vojenské služby, odvíjející se zejména z nedílné velitelské pravomoci jednotlivce. Zvláštní postavení jednotlivých subjektů, na něž se vztahují ustanovení Listiny základních práv a svobod je dáno především

² K tomu bližší viz HRUŠKA, M.; ROŽŇÁK, P., Armáda a česká společnost, politické determinanty transformace armády, Brno 1994, s. 29.

³ K tomu bližší viz PINDEŠ, M., Místo a úloha práva v systému ekonomiky obrany státu, Sborník referátů z konference na téma Ekonomika obrany státu, možnosti a perspektivy rozvoje, Vyškov 1998, s. 57 a násl.

⁴ Viz ustanovení čl. 4 Listiny.

⁵ K tomu srovnej ustanovení čl. 2 odst. 2 a 3, čl. 3 odst. 3 a čl. 4 Listiny.

charakterem a posláním armády, a to jak z hlediska vnitřní, tak i z hlediska vnější bezpečnosti státu. Proto může být nositelem základních práv a svobod, které jsou aplikovány v podmínkách vojenství, každý občan státu, který podléhá podle zvláštního zákona všeobecné branné povinnosti. Zcela dominantní postavení v této hierarchii zaujímají vojáci v činné službě.

Za třetí: Základní práva a svobody v podmínkách armády vycházejí především ze vztahu občan – stát. Stát je také garantuje a uznává. Státní moc může do sféry těchto zaručených práv a svobod zasahovat pouze v mezích zákona a způsobem, který zákon stanoví.⁶

V podmínkách Armády České republiky omezuje stát některá práva a svobody bez rozdílu na skutečnost, zda se jedná o vojáka v činné službě, který vykonává tuto službu jako své povolání nebo jako povinnost ve smyslu branného zákona.

Obdobně zákon omezuje výkon některých práv a svobod i kategoriím občanů, kteří vykonávají jinou službu, namísto povinné služby vojenské. Je nepochybné, že vojákům v činné službě lze jejich práva a svobody omezit, zpravidla v zájmu bezpečnosti státu, přímo odkazem na určité ustanovení Listiny, (např. právo na stávku podle čl. 27 odst. 3), nebo na základě zmocňovací klauzule, zákonem.

Srovnávací analýzou jednotlivých ustanovení Listiny lze dospět k dílčím závěrům, které mohou být významnými pro další zkoumání základních práv a svobod, jakož i implementace samotné Listiny na podmínky vojenství. Z hlediska možností omezit jednotlivá ustanovení Listiny lze základní práva a svobody charakterizovat:

- *jako práva a svobody, které jsou omezeny přímo Listinou,*⁷
- *jako práva a svobody, které je možné omezit zákonem za podmínek stanovených Listinou v případě, že jde o opatření nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, ochranu veřejného pořádku, ochranu zdraví a mravnosti,*⁸
- *jako práva a svobody, které mohou být upraveny zákonem za účelem stanovení podmínek a omezení výkonu určitých povolání nebo činností.*⁹

⁶ K tomu srovnej čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 2 Listiny

⁷ Např. právo na stávku nepřísluší podle čl. 27 odst. 4, soudcům, státním zástupcům, příslušníkům ozbrojených sil a příslušníkům bezpečnostních sborů.

⁸ Např. politická práva podle čl. 17 odst. 4, 19 odst. 2, 20 odst. 3, práva a svobody uvedeny v čl. 44 apod.

⁹ Např. podle čl. 26 ods. 1 Listiny má každý právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu. zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků stanovuje podmínky, za kterých a kdo může být vojákem z povolání a zároveň stanovuje určitá omezení pro případ, že se někdo stane vojákem z povolání. Podmínky pro přijetí do služebního poměru vojáka z povolání jsou upraveny § 23 až 25; omezení, která vyplývají pro výkon tohoto povolání viz např. § 2b, 2c, 29 citovaného zákona.

Srovnáním jednotlivých omezení, která vyplývají z Listiny základních práv a svobod pro příslušníky armády je možné říci, že tato omezení lze rozdělit podle následujících hledisek:

- *jako práva a svobody, které jsou omezeny pro všechny kategorie vojáků v činné službě,*¹⁰
- *jako omezení, platná pouze pro kategorii vojáků z povolání,*¹¹
- *jako omezení, platná jen pro kategorii vojáků základní, náhradní služby a vojáků v záloze povolání na vojenské cvičení.*¹²

Z hlediska časové působnosti lze veškerá omezení, která vyplývají z Listiny základních práv a svobod pro vojáky v činné službě charakterizovat jako :

- *omezení, která působí trvale po celou dobu výkonu vojenské činné služby,*¹³
- *jako omezení, která působí dočasně, tj. pouze v určité době a za určitých okolností.*¹⁴

Všechna omezení vyplývají z nutnosti ozbrojených sil být v jakémkoliv okamžiku připraven k obraně nezávislosti a územní celistvosti státu. V opačném případě by armáda nebyla schopna splnit tento základní cíl, pro který je připravována a financována. Nejvýznamnějšími omezení, která vyplývají pro příslušníky armády z Listiny základních práv a svobod jsou:

OMEZENÍ VÝKONU PŘÍSLUŠNÍKŮ NA STÁVKU

Dané omezení je výsledkem nutného uplatňování nedílné velitelské pravomoci,

¹⁰ Např. omezení práva na stávku podle čl. 27 odst. 4 nebo práva a svobody uvedeny v čl. 44 Listiny pokud souvisí s výkonem služby.

¹¹ Např. na základě čl. 20 odst. 2 Listiny – zákaz členství v politických stranách podle § 2b odst. 2 zák. č. 76/1959 Sb., na základě čl. 26 odst. 2 – nemožnost vykonávat soustavnou výdělečnou činnost podle § 29 zák. č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků ve znění pozdějších předpisů.

¹² Např. nemožnost dodatečného odmítnutí povinné vojenské služby v souladu s čl. 15 odst. 3.

¹³ Např. zákaz stávkovat podle čl. 27 odst. 4 pro vojáky platí po celou dobu výkonu vojenské základní služby, pro vojáky v záloze po celou dobu výkonu vojenského cvičení a pro vojáky z povolání po celou dobu trvání služebního poměru.

¹⁴ Např. zákaz nošení vojenského stejno kroje při činnosti ve sdruženích mimo vojenské objekty podle § 2c odst. 3 zák. č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, nebo na rozdíl od vojáků z povolání, kteří nesmějí být členy politických stran a hnutí, vojáci v základní službě a v záloze jimi být mohou i v době výkonu vojenské činné služby, ovšem nesmí provádět politickou agitaci ve vojenských prostorách.

založené nikoliv na smluvním konsensu, ale na vydávání a plnění rozkazů. Právo na stávku podle čl. 27 odst. 4 Listiny je omezeno všem vojákům po dobu výkonu jejich vojenské činné služby. Nenáleží vojákům z povolání ani vojákům v základní a náhradní službě. Právo na stávku nenáleží rovněž vojákům v záloze, povoláním na vojenské cvičení.

Zákaz uplatňovat právo na stávku vychází přímo z ustanovení čl. 27 odst. 4 Listiny. V souvislosti s plněním hlavního úkolu armády není doposud právně upravena otázka práva možnosti omezení tohoto práva pro občanské zaměstnance vojenské správy, kteří jsou již v mírových podmínkách zařazeni do struktury bojové pohotovosti vojsk.¹⁵ Ustanovení čl. 27 odst. 4 je však vojenskou veřejností akceptováno bez větších připomínek.

Názory vojáků v činné službě na omezení práva na stávku v podmínkách Armády České republiky

	VZP		VZSI		VStVŠ		Celkem	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Ano	54	90,0	47	78,3	31	51,6	132	73,3
Ne	6	10,0	13	21,7	29	48,4	48	26,7

OMEZENÍ VÝKONU PRÁVA BÝT ČLEMEM POLITICKÉ STRANY NEBO HNUTÍ

(a s tím spojený zákaz jakékoli činnosti politických stran nebo hnutí v ozbrojených silách).

Omezení tohoto sdružovacího práva vychází ze samotné podstaty armády, jejíž posláním je ochrana společnosti jako celku, bez rozdílu politické (stranické) příslušnosti.

Článek 20 Listiny zaručuje všem občanům právo zakládat politické strany a politická hnutí a svobodně se v nich sdružovat. V ozbrojených silách České republiky

¹⁵ Podle současné právní úpravy mohou občanskí zaměstnanci vojenské správy uplatňovat právo na stávku, které je jim zaručeno Listinou v čl. 27 odst. 4, a to za podmínek stanovených zák. č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání.

je ovšem jakákoliv činnost politických stran a hnutí zakázána. Vojáci v činné službě nesmí vykonávat žádné politické aktivity a ve vojenských objektech je zakázáno propagovat jakoukoliv politickou stranu či hnutí.

Právo zakládat politické strany a sdružovat se v nich podle čl. 20 Listiny je v AČR omezeno § 2b zák. č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků.

Vojáci z povolání nesmějí být podle odst. 2 zmíněného paragrafu členy politických stran ani hnutí s politickým zaměřením. I když se tento paragraf nevztahuje na vojáky v základní službě ani vojáky v záloze, není jim dovoleno aktivně vykonávat politickou činnost v politických stranách nebo hnutích a to až do doby faktického ukončení jejich vojenské činné služby. Vojákům v záloze, povoláním na vojenské cvičení, se po dobu výkonu tohoto cvičení členství v politických stranách a hnutích přerušuje. Veškerá výše uvedená omezení vycházejí z ustanovení § 2b zákona č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků a branného zákona.¹⁶

Nepřípustná je i jakákoliv stranicko-politická agitace ve vojenských objektech. Právo vyjádřit své politické přesvědčení zůstává nedotčeno. Na druhé straně platí zásada, že nikdo nesmí nikoho nutit, aby se držel názorů vyjádřených velitelským sborem. Podle této zásady nesmí nadřízení svými politickými názory ovlivňovat podřízené nebo jim bránit ve vyjadřování svých politických názorů a postojů.

Názory na problematiku zákazu členství a činnosti v politických stranách či hnutích pro vojáky v činné službě jsou ve vojenské veřejnosti předmětem nej-různějších diskusí. Zákonná úprava služebního poměru vojáka z povolání jde tak daleko, že vstup do politické strany zakládá důvod k propuštění ze služebního poměru vojáka.¹⁷

Jak hodnotí tento problém jednotlivé kategorie vojáků ukazuje následující tabulka.

¹⁶ Ne ve všech Evropských státech nemohou být příslušníci ozbrojených sil politicky organizováni. Např. příslušníci Bundeswehru jsou pojmováni z hlediska společnosti jako občané v uniformě. Ústava SRN tak nečiní rozdíl mezi občany v uniformě a občany v civilu. Integraci ozbrojených sil do společnosti zajišťuje program, který se nazývá „Innerer Führung.“ Tento projekt uskutečňuje vizi občana v uniformě jako svobodnou bytost, požívající stejná práva a svobody jako občané v civilu. Příslušníci ozbrojených sil se běžným způsobem účastní společenského a politického života v SRN. Mohou se přitom věnovat politickým aktivitám a vstupovat do politických stran. Nesmí však tutou činnost vykonávat v kasárnách a vojenských objektech, a ani nesmí svými politickými názory ovlivňovat podřízené vojáky.

¹⁷ K tomu viz § 26 odst. 2 písm. f) zák. č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků.

Názory vojáků v činné službě
na omezení práva sdružovat se v politických stranách

Souhlasíte s tím, že vojáci nesmí být členy politických Stran (hnutí)	Vojáci z povolání		Vojáci v základní službě		Vojáci studující vojenských škol		Celkem	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Ano	55	91,6	48	80,0	40	56,6	143	79,4
Ne	5	8,4	12	20,0	20	33,4	37	26,6

**OMEZENÍ PRÁVA ZAKLÁDAT ODBOROVÉ ORGANIZACE
A SDRUŽOVAT SE V NICH**

Článek 27 Listiny zaručuje právo občanům svobodně se sdružovat s jinými na ochranu hospodářských a sociálních zájmů v odborových organizacích.

Vojáci z povolání tuto možnost nemají. Zakládat odborové organizace a vyvíjet v nich činnost není v armádě pro její příslušníky dovoleno. Toto omezení je v zájmu ochrany a bezpečnosti státu. Služba v armádě je založena na vydávání rozkazů a jejich plnění, centralistický systém velení a řízení nepřipouští žádný zásah do této sféry.

Výkon služby vojáků je přesně stanoven předpisy a řídí se zásadou jednoho velitele s nedílnou velitelskou pravomocí, o přijatých opatřeních a rozkazech nepřipouští žádnou diskuzi.

OMEZENÍ VÝKONU PRÁVA SVOBODNÉHO POHYBU A POBYTU

Jde o omezení, kterým se zabezpečuje neustálá bojová pohotovost jednotek Armády České republiky a v tomto směru s daným omezením souvisí i ohlašovací povinnost.

V souvislosti s výkonem vojenské činné služby dochází v ozbrojených silách ve vztahu k vojákům v činné službě k zásahu do práv a svobod, které by jinak nebylo možné omezit. Jde o omezení svobody pohybu a pobytu zaručené čl. 14 Listiny.

Výkon vojenské služby, zejména však základní, náhradní služba či vojenská cvičení neumožňují plné využívání práva svobody pobytu a pohybu.

V podmínkách armády jsou tyto svobody omezeny zákonem, a to především v zájmu obrany a bezpečnosti státu.

Důvodem omezení není jenom příprava k obraně formou vojenského výcviku, ale také mezinárodní situace, což znamená neustále udržovat část Armády České republiky v bojové pohotovosti k obraně a ochraně nezávislosti a územní celistvosti státu. Branný zákon stanoví v § 20 odst. 3 povinnost konat službu osobně podle svých duševních a tělesných schopností. V případě branné povinnosti stanovuje nezastupitelnost. Branci, vojáci a osoby, jež byli určeni k zvláštní službě podle § 51 branného zákona mají ohlašovací povinnost vůči vojenské správě o skutečnostech, důležitých pro vojenskou evidenci osob.

Jedná se především o hlášení změny trvalého, či přechodného bydliště, změny zaměstnavatele nebo zaměstnání, úrazy a vážné nemoci, které mají podstatný vliv na výkon branné povinnosti atd.

Za branné pohotovosti státu nebo v době mimořádných opatření lze osobám, podléhajícím branné povinnosti, omezit vystěhovávání do ciziny nebo jejich pobyt v cizině.

Definiční kritéria pro posuzování omezení svobody pobytu a pohybu, pro vojáky vykonávající vojenskou činnou službu jako své povolání, jsou upraveny v § 11 zákona o některých služebních poměrech vojáků, ve znění pozdějších předpisů (zák.č. 76/1959 Sb). Rozlišuje přitom tři základní pojmy, a to:

- pojmem služba* – který zahrnuje výkon zaměstnání včetně všech úkonů, které je voják povinen plnit k zabezpečení připravenosti ozbrojených sil – trvá po celou dobu vojenské činné služby.
- pojmem pohotovost* – již se rozumí přítomnost vojáka ve vojenských objektech nebo na místech určených k plnění stanovených úkolů – je určována velitelem. Pohotovostí se tedy rozumí být připraven ve vojenských objektech nebo na místech určených k okamžitému plnění určitého úkolu.
- pojmem dosažitelnost* – jako povinnost každého vojáka hlásit svému veliteli (nadřízenému) místo pobytu a pohybu v době mimo zaměstnání a jeho připravenost na stanovený signál a ve stanovené době se dostavit na určené místo – nařizuje ji velitel a proto nemá trvalý ráz, může být nařízena kdykoliv.

Kromě uvedených základních předpokladů pro posouzení omezení svobody pohybu a pobytu, definuje zákon zaměstnání vojáka, jako činnost vojáka přesně vy-

mezenou místem, dobou a plněním funkčních povinností. Z tohoto pohledu pak vojenská služba zahrnuje výkon zaměstnání na přesně vymezeném místě a ve stanovené době.

Každý voják je povinen hlásit svému nadřízenému (veliteli) místo pobytu mimo dobu zaměstnání a na smluvený signál je povinen dostavit se na pracoviště. Podle výše uvedeného jsou velitelé oprávněni stanovovat jak dosažitelnost, tak i pohotovost a to i v době osobního volna, tj. v době mimo zaměstnání. Svoboda pohybu a pobytu je de facto blokována v zájmu bojové pohotovosti svolením nejbližšího nadřízeného velitele (resp. toho funkcionáře, který je oprávněn podle předpisů volno udělovat).

Otázky omezení pohybu a pobytu se ve vztahu k ostatním kategoriím vojáků v činné službě dotýkají pouze na omezení práva opuštění ubytovacího prostoru vojenského útvaru popř. zařízení, a to v době mimo zaměstnání.¹⁸ Zákon umožňuje této sociální skupině vojáků v činné službě, v době svého osobního volna, pobyt a pohyb kdekoli, pokud mu v tom nebrání jiné okolnosti.¹⁹ O tom, kde voják stráví vycházku nebo dovolenou rozhoduje sám, o realizaci opuštění vojenského ubytovacího prostoru rozhoduje nadřízený velitel. Voják v činné službě může se svolením velitele opustit území České republiky a pobývat v kterémkoliv státě světa. Ustanovení o hlášení pobytu a pohybu není zde dotčeno. Voják v činné službě je povinen svému veliteli hlásit přesnou adresu svého pobytu, jak na území našeho státu, tak i v zahraničí.

OMEZENÍ PETIČNÍHO PRÁVA

Právo petiční je v podmínkách armády výrazně omezeno na podávání žádostí a stížností jednotlivými vojáky v činné službě. Vychází se ze zásady, že každý vykonává službu osobně, tak i práva a povinnosti platí pro každého vojáka v činné službě individuálně. V neposlední řadě jde o činnost, při které musí voják dodržovat služební postup.

Zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků v § 2a, omezuje výkon petičního práva vojákům v činné službě ve věcech souvisejících s výkonem této služby na podávání žádostí, stížností a návrhů pouze jednotlivých osob.

¹⁸ Zaměstnáním je činnost vojáka, která je přesně vymezena místem výkonu činnosti a dobou výkonu určité činnosti, obsahem zaměstnání je výkon resp. plnění povinností, které vojákovi vyplývají z jeho funkčního zařazení. K tomu viz § 11 odst. 3 zák.č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků v platném znění.

¹⁹ Např. stanovená hodina návratu

Každý voják má právo obrátit se služebním postupem²⁰ k řešení svých osobních nebo jiných problémů, a to buď formou písemnou nebo ústní. Povinností každého nadřízeného je prověřit a pečlivě posoudit opodstatněnost každého návrhu, žádosti nebo stížnosti, a pokud je oprávněn o některé rozhodnout, musí tak učinit. Při nesplnění rozhodovací podmínky je povinen každou žádost, návrh nebo stížnost postoupit nadřízenému stupni s rozhodovací pravomocí a zároveň je povinen o tom uvědomit vojáka, který „petici“ podal. Každý, kdo podává žádost, stížnost nebo návrh, činí tak sám, písemně (např. zápisem do knihy žádosti), nebo tak může učinit i ústně při inspekčních prohlídkách. Za vojáka může podat žádost nebo stížnost i jeho nejbližší příbuzný.²¹ K zahájení řízení, o takto podané žádosti nebo stížnosti, je zapotřební dodatečného písemného souhlasu toho, ve prospěch koho byla „petice“ podána.

Petiční právo bylo vojákům (i když nepřímě) přiznáno již za první republiky. Toto právo bylo ovšem omezeno pouze na podávání proseb a stížností, a to pouze v případech, bylo-li jim ukřivděno. Za vojáka nesměl podávat stížnost nikdo jiný a taková stížnost musela být odůvodněna. Stížnost musela být podána do tří dnů ode dne, kdy došlo k události, a to služebním postupem. Nadřízený měl za povinnost odůvodněným stížnostem vyhovět. Za neopodstatněnou stížnost nebo za pokračování ve stěžování si poté, co byla stížnost uznána jako bezdůvodná mohl být voják kázeňsky svým velitelem potrestán.²²

V současné době (dosavadní praxi) se petiční právo využívá v převážné míře k podávání žádostí o propuštění ze služebního poměru, zkrácení vojenské základní služby, přemístění k jinému útvaru a jako protipól dominují stížnosti zejména na nevhodné chování nadřízeného vůči podřízenému. Minimálně se vyskytují petice ve formě návrhů.

Vyřizování žádostí, stížností a návrhů má v armádě přesně stanovený postup. V jednoduchých případech se tyto řeší podle možností ihned na místě, ve složitých případech, kdy je k vyřízení nutné prověření pravdivosti, řeší se tyto podle stupně podřízenosti (u útvarů je lhůta pro vyřízení stanovena na 15 dnů, u vyššího stupně se tyto žádosti musí vyřešit do 30 dnů ode dne doručení). Rozhodnutí, jako výsledek řízení, je velitel, který petici řešil, povinen vojákovi oznámit a v případě negativního rozhodnutí je povinen toto odůvodnit (v minulosti se zamítavé rozhodnutí vyhlašovalo, ale nezdůvodňovalo).

²⁰ Cestou od svého nejnižšího velitele až po ministra obrany.

²¹ K pojmu nejbližší příbuzný viz ustanovení § 115 až 117 zák.č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (např. manželka, rodiče, děti atd.).

²² K tomu srovnej LOSCHNER, R., DOSTAL, A., Kapesní vojenská příručka pro poddůstojníky, poddůstojnický dorost, frekventanty poddůst. a důst. škol, jakož i vojiny, I. vydání, Praha 1921, s. 105 a 106.

Za vědomé poskytnutí nepravdivých údajů nebo jejich zkreslování nebo porušení zásad pro vyřizování žádostí, návrhů či stížností jsou odpovědní vojáci bráni ke kázeňské odpovědnosti.

OMEZENÍ PRÁVA VYKONÁVAT PODNIKATELSKOU ČINNOST

Jde o omezení, které svým charakterem působí pro vojáky z povolání jako omezení stálého rozsahu, pro ostatní vojáky v činné službě má charakter dočasný.

Článek 26 Listiny zaručuje každému právo na svobodnou volbu povolání, přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. Vycházejí z čl. 44 Listiny, zákon může omezit právo na podnikání nebo jinou hospodářskou činnost mimo jiných, i příslušníkům ozbrojených sil. Toto omezení se zejména dotýká příslušníků ozbrojených sil, kteří vykonávají vojenskou činnou službu ve služebním poměru jako své povolání tj. vojáků z povolání nebo vojáků v další službě.

Na rozdíl od vojáků z povolání a v další službě, zákon přímo nezakazuje provozování podnikatelské či jiné hospodářské činnosti vojákům v základní, náhradní službě, ani vojákům v záloze povoláním na vojenské cvičení.²³ Přesto je však na místě říci, že i těmto kategoriím vojáků v činné službě je právo na podnikatelskou aktivitu omezeno, a to již dnem, kdy započali vykonávat vojenskou základní, náhradní službu nebo vojenské cvičení. Na rozdíl od kategorie vojáků z povolání a v další službě mohou vojáci v základní službě a vojáci na vojenském cvičení vyvíjet podnikatelskou aktivitu, a to např. prostřednictvím jiné osoby, v průběhu výkonu vojenské činné služby.

V souvislosti se služebním poměrem vojáků dochází při výkonu tohoto povolání k omezením, která souvisí s realizací hospodářských, sociálních a kulturních práv příslušníků ozbrojených sil. Tato omezení můžeme rozdělit do tří oblastí, které jsou patrné z ustanovení zákona číslo 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků.²⁴

Zákon o některých služebních poměrech vojáků charakterizuje povolání vojáka jako „službu, kterou je voják povinen plnit k zabezpečení připravenosti ozbrojených sil.“

Tato služba je charakterizována jako výkon zaměstnání, jehož obsahem je pl-

²³ K tomu srovnej zák.č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, ve znění změn a doplnění; zejména § 29.

²⁴ Např. § 29 zák.č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, ve znění změn a doplnění.

nění povinností, vyplývajících z funkčního zařazení. Vychází z potřeb a požadavků pro zabezpečení připravenosti ozbrojených sil. Nejedná se tedy o pracovní či obdobný poměr podle současně platných pracovních předpisů, ale o zvláštní formu zaměstnání, kterou zákon označuje jako poměr služební.

Zvláštností služebního poměru je skutečnost, že právní vztahy, které vznikají, mění se nebo zanikají, se neřídí zákoníkem práce, ale zvláštním zákonem.²⁵ Služební poměr vzniká na základě žádosti občana dohodou s orgánem vojenské správy, na dobu určitou.²⁶

Podle článku 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod má každý právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i svobodně podnikat nebo vykonávat jinou hospodářskou činnost. Na druhé straně podle Listiny, může zákon omezit výkon určitých povolání.²⁷

Podle současně platné zákonné úpravy voják z povolání nesmí:²⁸

- a) *vykonávat soustavnou výdělečnou činnost* na základě pracovního nebo obdobného poměru. Uvedené ustanovení má na mysli všechny druhy pracovního nebo obdobného poměru. Voják z povolání tedy nesmí vykonávat soustavnou výdělečnou činnost na základě pracovní smlouvy, volby, jmenování, ale ani na základě smlouvy o vedlejší pracovním poměru. Obdobným pracovním poměrem pak bude například pracovní právní vztah, jako člen družstva, nebo služební poměr příslušníka obecné policie a pod.;
- b) *provozovat živnost nebo jinou podnikatelskou činnost*.²⁹ V prvním případě půjde o provozování soustavné samostatné výdělečné činnosti, vlastním jménem a na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku, na základě živnostenského listu nebo koncesní listiny.³⁰ Jinou podnikatelskou činnost, která není živností, činnou službu ve služebním poměru jako své povolání tj. vojáků z povolání nebo vymezuje § 3 zákona 455/1991 Sb. o živ-

²⁵ Na pracovní právní vztahy příslušníků ozbrojených sil v činné službě se zákoník práce vztahuje, jen pokud to výslovně stanoví nebo pokud to stanoví zvláštní předpisy. Blíže viz § 4 zákoníku práce.

²⁶ K tomu viz např. § 25 branného zákona.

²⁷ Čl. 26 odst. 2 Listiny základních práv a svobod hovoří, že zákon může stanovit podmínky a omezení pro výkon určitých povolání.

²⁸ Viz § 29 zák.č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků ve znění pozdějších změn a doplnění.

²⁹ Co se rozumí živností nebo jinou podnikatelskou činností, upravuje zákon číslo 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

³⁰ Viz § 2 zák.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

nostenském podnikání.³¹ Podle tohoto ustanovení není dovoleno vojákům z povolání vykonávat např. výkon povolání soukromého lékaře, advokáta, daňového poradce, znalce a jiné;

- c) *být členem řídicích a kontrolních orgánů právnických osob*, pokud cílem jejich činnosti je dosahování zisku. Těmito právníky osobami jsou jednotlivé obchodní společnosti podle obchodního zákoníku, jako veřejná obchodní společnost, společnost komanditní, s ručením omezeným, akciová společnost, ale i družstva, státní podniky, spořitelny, banky, burzy a jiné. Není ovšem zakázáno, za určitých podmínek, být podílníkem některých výše uvedených právnických osob. Tak například podle obchodního zákoníku by voják z povolání nemohl být společníkem ve veřejné obchodní společnosti, protože řídicím a kontrolním orgánem této společnosti jsou všichni jednotliví společníci. V komanditní společnosti by mohl voják z povolání vyvíjet své ekonomické aktivity pouze jako komanditista. V akciové společnosti a ve společnosti s ručením omezeným může být voják z povolání jako kapitálový společník. Jako podílník má zde právo účasti na správních, řídicích a kontrolních činnostech společnosti, zejména ve formě účasti na valné hromadě.³²

Zákaz činnosti v řídicích a kontrolních orgánech právnických osob, jejichž účelem je dosahování zisku, je nutné posuzovat v návaznosti na obchodní zákoník. Na druhé straně voják z povolání může být statutárním orgánem právnických osob, které vykazují znaky neziskových organizací (např. nadace, zájmová sdružení atd.).

Podnikatelské aktivity byly vojákům z povolání a v další službě omezeny zákonem číslo 226/1992 Sb., jímž se doplňoval a měnil zákon číslo 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, s účinností od 13. května 1992.

Mimo výše uvedené, přímo stanovil vojákům z povolání, kteří doposud vyvíjeli podnikatelskou činnost na základě zákona č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání, aby tuto činnost ukončili do dvou měsíců od nabytí účinnosti novely zákona.

Na základě výše provedeného rozboru lze dospět k závěru, že voják z povolání nesmí ze zákona podnikat, ale může svoji ekonomickou aktivitu vykonávat formou dohod o pracích, konaných mimo pracovní poměr resp. služební poměr,

³¹ Jde o podnikání, jejichž obsah a předmět je upraven zvláštními zákony např. zákonem o advokacii apod.

³² Doporučuje se ke srovnání ELIÁŠ, K., Kurz obchodního práva, právnické osoby jako podnikatelé, Praha 1998.

v souladu s částí třetí zákoníku práce,³³ nebo na základě smluvních závazků podle občanského a obchodního zákoníku.³⁴

Současná právní úprava zakazuje podnikatelské aktivity vojákům z povolání, bez rozdílu funkčního zařazení (bez ohledu na to, kdo jakou funkci zastává). Zkušenosti však ukázaly, že pro určité skupiny příslušníků ozbrojených sil není nezbytností omezit právo na podnikání tak, jak to stanovuje § 29 zákona o některých služebních poměrech vojáků.

Chci poukázat především na skutečnost, že nelze do nekonečna zdůvodňovat nezbytnost tohoto omezení, platného pro všechny vojáky z povolání bez rozdílu, poněkud dětinskou frází „o dvou židlích“ v důsledku čehož by poklesla kvalita práce na obou stranách. Nelze souhlasit ani s teorií tzv. ochrany vojáka z povolání, odůvodňovanou např. tím, že se voják zaváže k nějakému úkonu a v důsledku jeho odvelení nebude schopen dostát smluvnímu závazku.³⁵

Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku, která se převážně dotýká vojáků z povolání, právě tato kategorie má k předmětnému omezení největší výhrady. Jako nesprávné opatření hodnotí toto omezení až 83,4% vojáků z povolání.

Názory příslušníků Armády České republiky na správnost omezení podnikatelských aktivit po dobu výkonu vojenské činné služby

Je správné omezovat podnikání	VZP		VZSI		VStVŠ		Celkem	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Ano	10	16,6	38	63,4	18	30,0	66	36,6
Ne	50	83,4	22	36,6	42	70,0	114	63,4

³³ Viz § 236 a 237 zákoníku práce

³⁴ Tak např. voják z povolání může uzavřít dohodu o provedení práce, nebo dohodu o pracovní činnosti, dohodu o zhotovení díla, nájemní smlouvu, smlouvu zprostředkovatelskou apod. Podstatou těchto forem podnikání však nesmí být jejich soustavnost za účelem dosažení zisku, nebo výkon takové činnosti, která vyžaduje zvláštního oprávnění (např. živnostenský list).

³⁵ K tomu viz KLADIVO, J., Voják z povolání a jeho vedlejší příjem, Výběr statí, Říjen 1992, Praha MNO, s. 20.

Kromě těchto nejdůležitějších omezení existuje řada dalších, která jsou z hlediska svého významu méně podstatná (např. zákaz nošení služebního stejnokroje při shromažďovacích a sdružovacích akcích mimo vojenské objekty apod.).

ZÁVĚR

Armáda a její příslušníci patří k těm specifickým složkám společnosti, u nichž jsou základní práva a svobody do značné míry omezeny. Na druhé straně všechna tato omezení jsou nezbytná pro zabezpečení hlavního úkolu armády – obrany a ochrany nezávislosti a demokratického zřízení státu.

Zkoumání lidských práv a svobod, fungování právní úpravy, postavení jednotlivce vůči státu (státnímu mechanismu) je věcí každého z nás a nelze ji považovat za okrajovou záležitost. Naopak, v demokratickém režimu je tuto problematiku zapotřebí zkoumat komplexněji, s důrazem na postavení nositelů lidských práv a svobod, v jednotlivých oblastech společenského života, zejména pak v takových oblastech, jež se bezprostředně dotýkají státní moci anebo s ní úzce souvisí.

Služba v armádě je službou, která vzhledem ke svému specifickému postavení armády vyžaduje zásah do výkonu některých ústavně zaručených práv a svobod. Všechna omezení, spojená s omezením základních práv a svobod při výkonu vojenské činné služby jsou v souladu s Listinou základních práv a svobod.

Podle Listiny základních práv a svobod, náleží práva a svobody v ní zakotvené, každé lidské bytosti bez rozdílu společenského postavení, nezávisle na politické či státní příslušnosti apod. Jsou právy a svobodami, které svou působností zasahují do všech oblastí společenského života a proto se nevyhýbají ani armádě.

SUMMARY

This contribution deals with the possibility of applying basic human rights and liberties in the conditions of the Army of Czech Republic. This article contains a presentation of the current legal regulations concerning human rights and liberties protection, and implementation of the regulations of the Bill into the situation of the Army. It points out at the basic sources of substantial influences upon limitations and restrictions in applying some basic human rights and liberties of the soldiers in active service.